

**2012 №6 (102)
листопад-грудень**

Заснований у 1993 році
Виходить 6 разів на рік

МАНДРІВЕЦЬ

Спільний проект Національного університету
"Києво-Могилянська академія"
і видавництва "Мандрівець"

РЕДАКЦІЯ

Богдан ФЕНЮК
шеф-редактор

Федір ПОЛЯНСЬКИЙ
головний редактор

Володимир МОРЕНЕЦЬ
головний редактор
з філологічних наук

Марина ТКАЧУК
головний редактор
з філософських наук

Віталій ЩЕРБАК
головний редактор
з історичних наук

Анна СЕМЕНОВА
літературний редактор

Світлана САВ'ЮК
верстання

Андрій ТРУТ
технічний редактор

Олександр КУРИЛО
комп'ютерна графіка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Володимир МОРЕНЕЦЬ, д-р філ. наук (НаУКМА)
В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ, д-р філ. наук (НаУКМА)
Сергій КВІТ, д-р філ. наук (НаУКМА)
Володимир ПАНЧЕНКО, д-р філ. наук (НаУКМА)
Ольга КУЦА, д-р філ. наук (Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка)
Олег ЛЕЩАК, д-р філ. наук (Свєнтокшинська Академія імені Я. Кохановського, Польща)
Григорій ШТОНЬ, д-р філ. наук (Інститут літератури НАН України імені Т. Шевченка)

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Марина ТКАЧУК, д-р філос. наук (НаУКМА)
Ірина БОНДАРЕВСЬКА, д-р філос. наук (НаУКМА)
Анатолій ЄРМОЛЕНКО, д-р філос. наук (НаУКМА)
Валентин ЯКУШИК, д-р політ. наук (НаУКМА)
Сергій КИСИЛЬОВ, канд. філос. наук (НаУКМА)
Іван ЛИСИЙ, канд. філос. наук (НаУКМА)
Тетяна ГОНЧАРУК, д-р філос. наук (Тернопільський національний економічний університет)
Сергій ЙОСИПЕНКО, д-р філос. наук (Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України)
Анатолій ДОВГАНЬ, д-р філос. наук (Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)
Олена ПОЛІЩУК, д-р філос. наук (Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Віталій ЩЕРБАК, д-р іст. наук (НаУКМА)
Михайло КІРСЕНКО, д-р іст. наук (НаУКМА)
Віталій ОТРОЩЕНКО, д-р іст. наук (НаУКМА)
Олег БАЖАН, канд. іст. наук (НаУКМА)
Костянтин КОНДРАТЮК, д-р іст. наук (Львівський національний університет імені І. Франка)
Ярослав МАЛИК, д-р іст. наук (Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України)
Степан ПАВЛЮК, д-р іст. наук (Інститут народознавства НАН України)
Оксана ГОМОТЮК, д-р іст. наук (Тернопільський національний економічний університет)

Журнал "Мандрівець" включений Вищою атестаційною комісією України до переліку наукових фахових видань, що у них як наукові виклади можуть публікуватися результати дисертаційних робіт

- з філології (Постанова президії ВАК України від 14. 04. 2010 № 1-05/3);
- з історії (Постанова президії ВАК України від 16. 12. 2009 № 1-05/6);
- з філософії (Постанова президії ВАК України від 14. 04. 2010 № 1-05/3).

Статті наукових викладів рекомендовані до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою НаУКМА (Протокол № 10 від 20 грудня 2012 р.)

ІЛЮСТРАЦІЇ

- 4 **Сабадуха Володимир**
Українська національна ідея та концепція особистісного буття

ВІ

- 15 **Джулія Ламі: "Сучасна політична та соціальна ситуація в Україні не сприяють розвиткові україністики в країнах Західної Європи"**

НАУКОВІ ВИКЛАДИ**Історія України**

- 17 **Ніколаєв Ігор**
Історико-правові аспекти ліквідаційної політики більшовиків щодо правосервівських партійних угруповань УСРР в першій половині 1920-х років (на матеріалах Півдня України)

Проаналізовано на підставі переважно архівних джерел історико-правові аспекти ліквідаційної політики більшовицької партії щодо правосервівських партійних угруповань України. Визначено правові джерела, що їх використовували більшовики у боротьбі з політичною опозицією у період становлення тоталітарної системи.

- 21 **Машталір Андрій**
Могила Тараса Шевченка у пам'ятникоохоронній політиці Української Центральної Ради і Гетьманату

Висвітлено спроби державних і земських установ упорядкувати могилу Тараса Шевченка, зробити її одним з основних місць пам'яті українців і використати у політичній боротьбі.

Літературознавство

- 26 **Павлюк Ніна**
Епічність як елемент в українській бароковій драматургії

Розглянуто риси епізації, що притаманні українській бароковій драматургії, зокрема таким її жанрам, як шкільна драма та вертеп. Окрему увагу приділено функціонуванню епічного елементу в драмі "Слово про збурення пекла". Порушено проблему формотворчого потенціалу явища епізації в українській драматургічній традиції.

- 29 **Юрчак Галина**
Художня функція образів-символів у романі "Сузір'я Лебеда" Юрія Косача

Досліджено роль та значення образів-символів у романі "Сузір'я Лебеда" Юрія Косача. Простежено шляхи реалізації образів-символів у художньому творі.

- 34 **Рега Аліна**
Художня трансформація міфу та історії в романі Ольги Мак "Жаїра"

Досліджено взаємодію історичного та міфологічного світосприймання в соціокультурному континуумі на матеріалі маловідомого роману Ольги Мак "Жаїра". Простежено зміну структури часопотоку в колективній свідомості як результат такого інтегративного взаємозв'язку. Висвітлено просторовий аспект новітнього міфотворення в рамках історичної темпоральності. Міф та історію розглянуто як структурні компоненти культурної пам'яті.

- 39 **Прокопчук Юлія**
Рима в літературознавчому осмисленні Дмитра Загула

У статті проаналізовано працю Д. Загула "Рима в «Кобзарі» Т. Шевченка" (1924), окреслено її значення для сучасної віршознавчої науки.

- 44 **Мальцев Валентин**
Ізосилабізм, цезура та клаузула як основні елементи ритміки українського 13-складового вірша XVIII століття

Розглянуто основні елементи ритміки українського 13-складового силабічного вірша XVIII століття. Зокрема, проаналізовано ізосилабізм, цезуровий поділ, характер цезури та клаузули.

МОГИЛА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ПАМ'ЯТНИКООХОРОННІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ І ГЕТЬМАНАТУ

Висвітлено спроби державних і земських установ упорядкувати могилу Тараса Шевченка, зробити її одним з основних місць пам'яті українців і використати у політичній боротьбі.
Ключові слова: могила Т. Шевченка, місце пам'яті, П. Скоропадський, С. Петлюра, упорядкування могили, Київська губернська земська управа, комісія, екскурсія.

Величезне значення для формування будь-якої нації та створення держави має історична пам'ять. Колективна пам'ять кожного народу концентрується і репрезентується в певних "місцях пам'яті", які є не лише географічними пунктами, а й визначаються як своєрідні точки зіткнення, у яких формується і підтримується у часі пам'ять суспільства. Найголовніша функція "місць пам'яті" - зберігати групову пам'ять людей [1, с. 37-51]. Одним з найвідоміших і сакральних "місць пам'яті" для українців є могила Тараса Шевченка, який у свідомості народу став символом ідеї свободи та незалежності України, і, відповідно, легітимації домагань національно-визвольного руху. У революційну добу 1917-1921 рр. українські політичні сили намагалися використати образ Великого Кобзаря - "будителя" як історико-політичний засіб для поширення національної свідомості українського народу, його мобілізації для боротьби за суверенітет.

Підняте нами питання частково висвітлювали О. Нестуля [2], Г. Рудий [3], Д. Буравченко [4], В. Королів-Старий [5], З. Тарахан-Бережа [6], С. Брижицька [7] та інші дослідники, проте, вирішуючи свої дослідницькі завдання, відповідного цілісного сюжету вони так і не створили.

Метою статті є висвітлення спроб української влади та громадськості упорядкувати могилу Т. Шевченка як "місця пам'яті", як складника національного проекту з увічнення його пам'яті.

Чимало відомих українських громадських діячів закликали впорядкувати місце останнього спочинку Шевченка, що було виявом патріотизму і любові до "безсмертного сина України". Початок поклали гласні Канівського повіту навесні 1917 р., які розробили план дій з упорядкування "народного добра всієї України" (могили Т. Шевченка). У зв'язку з цим вони звернулися до Української Центральної Ради (УЦР) з проханням організувати читання лекцій для приїжджих, а також владнати сарави з фактичним власником земельної ділянки В. Науменком [8, с. 66-67], [3, с. 73], [9, с. 128-129], [10]. Після того як керівний орган Українського національного руху підтримав ці зусилля і віднайшов певні кошти, приступили до створення проекту збереження Чернечої гори [11, арк. 2-3].

Восени 1917 р. Генеральний секретаріат включив могилу Тараса Шевченка до переліку пам'яток старовини й мистецтва, яку органи самоврядування повинні були взяти під свою опіку [12, арк. 16], [13, с. 34]. У перспективі Чернечу гору збиралися перетворити на заповідну територію (над цим працювала спеціально створена у січні 1918 р. комісія, яку очолив П. Тутковський) [14, арк. 17].

Напередодні шевченківських днів 1918 р., чи не вперше після перепоховання праху Кобзаря, у центрі уваги української інтелігенції стала могила Т. Шевченка. Відомий український культурний діяч В. Королів-Старий щодо цього зазначав: "Перед Шевченківськими днями, ... є надзвичайно добра сагода заопікуватись Тарасовою Могилою на Чернечій горі. Крім моїх ближчих "Часових" друзів, **Es** це пристав і Є. Чикаленко, що мав відношення до порядкування могилою" [5, с. 185], [2, с. 81]. За саовами В. Короліва, саме він став автором законопроекту, що був поданий до УЦР через С. Петлюру, який презентував документ від імені Всеукраїнського земства. Він складався з декількох пакетів пропозицій. По-перше - "визнання УЦР Святої Могили (Шевченка) національною власністю", по-друге - "...звільнити в радіусі п'яти верств, взявши за центр хрест, всі землі й води, що лежали довкола могили", по-третє - "установити (УЦР) сталу парламентську комісію, на обов'язку якої було б організувати опікування могилою" [5, с. 185]. Ознайомившись з документом, С. Петлюра висловив йому цілковиту підтримку, зазначивши, що запропоновані заходи треба закріпити у відповідному законі. Разом з тим відомий український діяч просив автора законопроекту "од сьогодні взяти на себе опікування могилою в порядку призначення від Київського губернського земства" [5, с. 185]. Так, В. Королів став уповноваженим управи Київського губернського земства по догляду за могилою Т. Шевченка.

9 квітня 1918 р. відбулася надзвичайна сесія Київської губернської управи, на якій було ухвалено рішення про виділення коштів для фінансування першочергових пам'яткоохоронних заходів на могилі Кобзаря 145 000 крб. Сесія також доручила Канівській повітовій та Київській губернській земським управам розробити загальний план упорядкування могили і звернулася

до громадських та інших організацій із закликом узяти участь у зборі коштів для його фінансування [15]. Також було запропоновано скликати відповідну комісію для вироблення заходів щодо впорядкування могили Кобзаря [16].

Згодом лісовий департамент Міністерства земельних справ УНР передав Раді громадських робіт проект про укріплення ярів біля шевченківської могили. Своєю чергою, Міністерство пращ затвердило комісію із директорів департаментів (Сидоренка, Трухлого, Гольдемана) для перегляду колективних договорів [17, с. 2]. На жаль, про роботу цієї комісії нам нічого невідомо.

Велику активність зі збереження народної пам'яті, пробудження національної свідомості, що собою уособлювала могила Кобзаря, виявляла громадськість. Так, 21 квітня 1918 р. відбулося засідання комісії (С. Петлюра, О. Лотоцький - голова Київського товариства "Просвіта", С. Аукаевич - голова Київської спілки лікарів, М. Синицький — член Київського комітету зі спорудження пам'ятника Т. Шевченку, А. Ніковський - редактор газети "Нова Рада", Д. Дяченко - художник, а також С. Єфремов, П. Пилипчук, В. Королів-Старий та інші) з упорядкування могили Т. Шевченка. Комісія виробила низку заходів, зокрема щодо укріплення Чернечої гори від зсувів та руйнівної дії підземних вод. Пропонувалося зробити огорожу, спланувати доріжки і стежки, що вели до могили, встановити нові східці та гранітний постамент під хрест на могилі поета, зайнятися озелененням могили та ремонтом будинку, в якому мали розмістити експозицію портретів Великого Кобзаря, читальну залу та кабінети для письменників і художників. Комісія вирішила створити біля Чернечої гори центр творчого спілкування та відпочинку українських громадських і культурних діячів "Тарасовий стан", запропонувала налагодити пряме транспортне сполучення між Каневом і Києвом водою і суходолом, звести готель "Хвиля" та організувати біля могили почесну варту. Для контролю за станом охорони та керівництва роботами з упорядкування могили вирішили заснувати офіційний комітет, куди ввійшли представники уряду, губернських та повітових органів влади, "Старої громади" та інших культурних товариств і організацій [2, с. 82-83].

Зазначені пропозиції Київська губерньська земська управа розглянула і схвалила 24 квітня 1918 р. Вона доручила В. Короліву негайно приступити до виконання затверджених заходів [16]. Варто зазначити, що управа була готова фінансувати роботи, про що зазначає у своїх споминах В. Королів: "Робіть, що вважаєте потрібним, - говорив мені С. Петлюра. - Ви ж там на місці. А я наперед згоджуюсь підписати все, чого ви вимагаєте" [5, с. 186].

Отримавши підтримку голови Київської земської управи, В. Королів-Старий узявся залучати до цієї справи широку громадськість. Через "Нову Раду" він звернувся до українців "розшукати в своїх збірках все, що стосується до Великого імені, навіть вирізки з газетних статей, всякі ілюстрації, біографії і критичні нариси", які можна буде розмістити у бібліотеці-читальні біля могили Кобзаря. Всі зібрані матеріали пропонувалося надсилати до редакції літопису українського письменства "Книгаря" [18, с. 4].

Однак незадовго після цього звернення відбувся гетьманський переворот. Нова влада розпустила всі структури, створені за Центральної Ради. Перестав працювати й комітет з упорядкування могили Шевченка [19, с. 23].

Гетьманат офіційно не заперечував шевченківських ідеалів і не мав наміру протистояти всенародному вшануванню Великого Кобзаря. Понад те, для створення позитивного образу гетьмана використовували постать Тараса Шевченка. Акцент робився на ключові для селянства поняття "земля і воля". Листівку, що її розповсюджували у регіонах, зокрема на Поділлі, була підтвердженням сказаних вище слів [20, с. 7]. На ній зображено портрет Т. Шевченка й надруковано його рядки: "Оживуть гетьмани в золотім жупані, прокинеться воля". Далі стверджувалося, що мрії поета здійснилися, а П. Скоропадський будує лад, що дасть "спокій усьому населенню, а бідним селянам землю" [21, арк. 126]. Тобто Шевченко був потрібний гетьманові для легітимзації його влади в очах народу.

Надалі робота навколо облаштування могили Т. Шевченка продовжувалася уже за участі нової адміністрації. Заслугує на повагу те, що, прийшовши до влади, гетьман не "ліквідував" напрацювання Центральної Ради у різних сферах культурно-освітньої діяльності, прикладом чого може бути його політика в освіті, де продовжували працювати на своїх посадах більшість діячів, призначених ще за часів УЦР [22, с. 27-34]. Подібне відбувалося і в пам'яткоохоронній сфері, зокрема в питаннях, що стосувалися упорядкування могили Т. Шевченка. Щодо цього, то В. Королів зазначив: "Губерніяльна управа в новому національному складі природно не могла не визнати за свій високий обов'язок пильнування могили Т. Шевченка" [2, с. 100]. За підтримки цього органу була розгорнута широкомасштабна робота, до якої долучалося національно свідоме населення. А працювати було над чим.

За свідченням преси, могила Т. Шевченка була у незадовільному стані. Так, дописувач газети "Відродження" зазначав, що місце останнього спочинку українського Кобзаря занедбано, заростає травою, бур'яном, лавки поламані, на них відвідувачі залишали різні написи. Будинок біля могили, "мов у злиденного дядька", налічував три кімнати: одну використовував дід-сторож, у другій розміщувалися туристи, у третій була кімната-музей, прикрашена портретами та картинами Кобзаря й уквітчана рушниками та квітами. На столі лежала книга вражень! і старе видання "Кобзаря", яке починалося з 60-ї сторінки та геть розірване і розмальоване!

Могила Тараса Шевченка у пам'ятникоохоронній політиці...

різними написами на кшталт "Посетіл (ла) могилу Шевченки..." тощо [23, с. 5]. За розповіддю сторожа (діда Івана), до могили приїжджала німецька делегація. Поглянувши на безлад, вони іронічно засміялися і покинули святе для більшості українців місце. Охоронцеві було прикро за це. Крім того, **шв** добре розумів, що незабаром кінець навчального року і сюди направляться екскурсанти-школярі, тож висловив побажання, щоб влада приступила до швидкої реалізації раніше намічених планів і "Узраїнська Мекка" достойно виглядала [23, с. 5].

Після низки критичних публікацій у пресі про невпорядкованість могили Т. Шевченка Київське губернське земство відреагувало й відкрило плавучий готель на Дніпрі "Чайка" на 18 кімнат. Ціни для туристів були доволі помірні (3-4 крб.), якщо врахувати, що на подорож з Києва до Канева по Дніпру витрачали 44 крб. [24, с. 5].

Гетьманська влада намагалася перейти від декларативних дій у пам'яткоохоронній сфері до більш "приземлених" справ. Так, 10 червня 1918 р. Рада Міністрів підтримала пропозицію Ф. Лизогуба (оша близького друга Кобзаря Андрія Лизогуба) і М. Чубинського про визнання могили Т. Шевченка національною власністю [2, с. 82-83]. Крім того, уряд звернувся до власника земельної ділянки В. Науменка [25, с. 99], на якій знаходилася могила "Академика Императорской Академии Художеств Т. Шевченко" [26], з проханням передати її Українській Державі [27, с. 10]. Своєю чергою, Міністерство внутрішніх справ отримало доручення подати до Ради Міністрів документи, необхідні для відкриття кредиту на утримання могили Кобзаря [28, арк. 45-45 зв], [29, с. 318].

У червні 1918 р. до Канева прибула комісія Київської губернської земської управи за участю С. Петлюри (голови), В. Короліва, Д. Одрини, А. Ніковського, С. Дяченка, С. Єфремова, О. Лотоцького, М. Синицького та інших. Вона побувала на місці вічного спочинку Т. Шевченка, обговорила з'ясування упорядкування й охорони Чернечої гори, зокрема щодо укріплення її з боку Дніпра, огороження меморіальної території, прокладання доріжок, платформи, встановлення столів і лавок, аигравіювання високого гранітного постаменту під хрест, проведення води на гору, впорядкування х'бгагт, заснування бібліотек із творами Шевченка, ремонту плавучого готелю, будівництва тимчасового бароку на 40—50 місць. Відповідальним за належне виконання робіт призначили того ж таки В. Короліва.

На сесії народної ради було ухвалено звернення до голови Канівської міської управи з проханнях скасувати оренду земель, які межують з могилою, і заснувати на цій території село Тарасів Кут. На проведення перелічених робіт Київське губернське земство взяло позику в товариства південно-західних народних рад у розмірі 15 тис. крб., від себе ж пожертвувало 2750 крб. [30, с. 3]. Проте, як стверджує В. Королів, комісія вирішила "не робити далі нічого в біжучому році, а лише працювати **таа** підготовкою проектів всіх технічних робіт, що мають розпочатися після регламентації закону про Тарасову могилу. Тобто, ухвалено робити кабінетну працю, а на могилі підтримати той лад, який вже **НЕ** ній існував" [5, с. 186].

Незважаючи на це, Київське губернське земство 26 червня 1918 р. виділило на впорядкування могили Кобзаря 2 176 000 крб. На ці кошти планувалося, зокрема, звести дамбу від Канева до Чернечої гоої та встановити залізобетонні сходи від могили Кобзаря до Дніпра [2, с. 141].

За повідомленням газети "Вільний голос", голова Київської губернської земської управи С. Петлюра, її члени та уповноважений з догляду за могилою Т. Шевченка В. Королів-Старий звернулися до органів місцевого самоврядування та громадськості України з відозвою про збір коштів на впорядкування Чернечої гори [31], [3, с. 83]. У ній зазначалося, що "головним завданням українського народу є вшанування пам'яті борців за волю України, які вкинули іскру визволення від російського панування та гніту соціального. Найпершим таким признаним генієм українського народу є Т. Шевченко, гюш у своїх натхненних творах, мов дорогі перлини, зібрав всі жалі-скорботи, всі радощі, бажання з стремління рідного народу... Вся історія визвольного руху Українського нерозривно зрослася з великими заповітами, zostавленими нам Т. Шевченком. Ось через що найпершим нашим обов'язком повинно бути вшанування пам'яті Кобзаря через упорядкування його славної могили..." [32, арк. 30-30 зв], [33, с. 153—155]. Як свідчать архівні документи та матеріали періодичної преси, це звернення було підготовлено ще в добу УЦР (середина квітня 1918 р.) і стало наочним підтвердженням того, що Павло Скоропадський намагався продовжувати лінію попередньої влади у пам'яткоохоронній сфері.

Активність зі збереження місця останнього спочинку українського Кобзаря розвивали його земляки. Так, 31 травня Черкаська повітова народна управа закликала учнів та вчителів започаткувати серед населення кампанію зі збору коштів для впорядкування Шевченкової могили. І липня цей почин підтримала Полтавська губернська земська управа, яка звернулася до волосних управ і "Просвіт" регіону з подібною пропозицією [34, с. 12], [35, с. 3]. Пожертвування приймала губернська земська управа, а також газета "Полтавські новості" [36, с. 3]. Подільська губернська земська управа також долучилася до збору коштів, про всі надходження від громадян повідомляв журнал "Село", що видавала управа [37, с. 15], [38, с. 29], [39, с. 27], [40, с. 28], [41, с. 28]. У Вінниці "Подільський союз кредитовий" на свої зборах 12-13 липня вирішив виділити на впорядкування могили Т. Шевченка 1 тис. крб. [42, с. 4]. Восени до кампанії збору коштів приєдналися Звенигородська повітова та Катеринославська

губернська народні управи. Остання "асигнувала на поправку могили Т. Шевченка 20 тис. гри." [43, с. 4], [44, с. 3]. Пожертви надійшли і від Костянтиноградського позичково-ощадного товариства у розмірі 250 крб. [45, с. 3] та інших юридичних і фізичних осіб. Міністерство шляхів сполучення профінансувало та провело геодезичне дослідження й очистило фарватер Дніпра біля Чернечої гори, виділило комісії з упорядкування могили Кобзаря кілька човнів [2, с. 42].

За підтримки офіційної влади продовжувалися екскурсії на могилу Т. Шевченка. Так, 22 червня 1918 р. газета "Нова Рада" вмістила повідомлення Українського клубу в Києві про організацію екскурсії на могилу українського Кобзаря, охочі могли відвідати Чернечу гору, долучитися до національної святині [46, с. 1]. Своєю чергою, Міністерство освіти власним коштом організувало подорож на місце останнього спочинку Тараса Шевченка. Вона відбулася 12-14 липня за участю слухачів педагогічних курсів, учителів середніх і вищих початкових шкіл та слухачів курсів позашкільної освіти. Через національно свідомих учителів, які шанували Кобзаря, мала пришвидшитися українізація навчальних закладів. Під час подорожі на Чернечу гору лектор Г. Стелецький розповідав про "малу батьківщину українського поета", населені пункти, повз які пропливали педагоги. Екскурсанти поклали біля підніжжя могили вінок з живих жовтих квітів, виконали "Заповіт", гімн "Ще не вмерла Україна", інші національні пісні, а 14 липня повернулися до Києва [47, с. 3]. Таку саму подорож 5 серпня 1918 р. організувало товариство "Батьківщина" для своїх членів та всіх охочих відвідати могилу Шевченка. Екскурсія коштувала 44 крб. Для культурного проведення часу запросили оркестр та хор [48, с. 2]. Чернечу гору відвідали також учні Боришпільської української гімназії на Полтавщині. Вони вклонилися пам'ятникові Т. Шевченку, стали навколо могили і виконали "Заповіт". Потім прослухали розповідь директора гімназії М. Дем'яновського про останні дні життя Кобзаря, його похорон [49, с. 3]. Після цього хор виконав "Ще не вмерла Україна". На могилі екскурсанти пробули два дні, впродовж яких читали твори Т. Шевченка, співали пісні на його слова, робили фотознімки. З піднесеним настроєм вони повернулися додому [50, с. 4].

За словами українського громадського діяча і мецената Є. Чикаленка, разом з В. Винниченком улітку 1918 р. вони побували на могилі Тараса Шевченка, мали змогу активно поспілкуватися з її відвідувачами [51, с. 44]. Місце останнього спочинку Кобзаря відвідали також учителі та учні Став'ямської школи, які у книзі відвідувань залишили такі рядки: "Хоч і тяжкі зараз часи настали нашої неньці Україні, але слова Тараса Шевченка збудуться - наша ненька буде вільною. Діти, котрі зараз у школі, пам'ятають добре, хто вони, і будуть боротися за волю" [6, с. 132].

У липні 1918 р., після арешту С. Петлюри, який докладав чимало зусиль для впорядкування місця останнього спочинку Т. Шевченка, Київська губернська земська управа припинила опікуватися Чернечою горою. Врешті, В. Королів запропонував доручити опіку над могилою Т. Шевченка окремій інституції на зразок "Старої громади" [52, с. 6-7], [3, с. 83]. Опинившись без підтримки, відповідальний за могилу звернувся до Українського національного союзу, що був в опозиції до гетьманської влади: "...Я дозволяю собі сподіватись, що він (УНС) не залишить без уваги таку справу великої національної ваги, як упорядкування могили Т. Шевченка у Каневі" [2, с. 143].

1 жовтня 1918 р. В. Королів, який не отримав підтримки від політичних та культурних кіл Української Держави, заявив про свою відставку, наголосивши, що остаточно розчарувався у діяльності Київської губернської управи у справі упорядкування могили Т. Шевченка [52, с. 6-7]. Та й ставлення окремих простих українців до національної святині непокоїло патріота, який зафіксував таке: "...Цілковито зруйновано і попсовано огорожу навколо могили та посадок в майбутньому паркові; ...телята і коні пасуться під самою високою, де стоїть хрест; ...дід Іван - наглядач за могилою - вирубує по своїй уподобі дерева, що мають певну цінність, в продаж" [53]. І це в той час, коли де-юре могила перебувала під охороною держави.

Отже, у добу революції постать і творчість Т. Шевченка стали частиною українського культурно-політичного процесу. В 1918 р. державні структури, а також органи місцевого самоврядування і громадськість УНР та Української Держави втілювали заходи з упорядкування могили Тараса Шевченка як основного місця пам'яті українського народу. Вона розглядалася українськими політичними діячами, передусім, як засіб формування масової національної свідомості. Розпочаті заходи не були доведені до завершення через низку політичних причин. Держава лише декларувала свою відповідальність за впорядкування "Української Мекки". Репресії проти діячів опозиційних сил заблокували активну участь Київського губернського земства у цьому питанні.

Література

1. Нора П. Всемирное торжество памяти / П. Нора // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. — 2005. — № 2-3 (40-41). — С. 37-51
2. Нестуля О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні (доба Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії) / Олександр Нестуля. — Полтава, 1994. — 238 с.
3. Рудий Г. Я. Охорона і збереження пам'яток історії та культури в Україні (за матеріалами української періодики 1917-1941 рр.) / Г. Я. Рудий. — К.: Інститут історії України НАН України, 2011. — 204 с.
4. Буравченко Д. Громадська ініціатива в культурно-мистецькому житті України доби Центральної Ради (образотворче мистецтво, музейна справа, охорона історичних пам'яток) / Дмитро Буравченко // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років: зб. наук. статей / [гол. Ред. Р. Я. Пиріг]. — Вип. 5. — К.: Інститут історії України НАН України, 2010. — С. 315-337.

Могила Тараса Шевченка у пам'ятникоохоронній політиці...

- z. І^аолів-Старий В. З моїх споминів про Симона Петлюру / В. Королів-Старий // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926) — К: МП "Фенікс", *92. — С. 177-188.
- 5 "Ахан-Берега З П. За рядками книги відвідувачів Шевченківської могили (1917-1921 рр.) // Український історичний журнал (далі - УІЖ) — Ява. — № 2. — С. 128-137.
- ? Зоокицька С Стан могили Тараса Шевченка та його музею на Чернечій горі у роки становлення радянської влади (за матеріалами книги зсажень 1920-х рр.) / Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ ст.: зб. наук. пр. за ред. д-ра мист. М. Селівачова / С. Брижицька. — К: Ззатограф, 2004. — С. 66-87.
- 5 Тззщомлення про рішення канівського земського зібрання з питань охорони могили Т. Г. Шевченка. М. Київ 18 квітня 1917 р. // Охорона паз'яток історії і культури в Україні (1917-1919 рр.): зб. докум. і матер. / авт.-упорядн.: О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, Г. Я. Рудий / [відп. ред. З. О. Горбик]. — К: НАН України, Ін-т історії України, 2008. — С. 66-87.
- = г)К*й Г. Пам'яткоо/оронна політика в Україні: витоки та засади формування // Красзнавство. — Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. — * 1. — С. 128-129.
- ZZ. Нзза Рада. — 1917. — 18 квітня.
- T Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі - ЦДАВО України). — Ф. 2581. — Оп. 1. — Спр. 56. — Арк. 2-3.
- Ц^тральний державний історичний архів України у Києві. — Ф. 2201. — Оп. 1. — Спр.12. — Арк.16.
- ZE Зпгашко Т. С. З історії літературно-мистецького життя в Україні за часів Центральної Ради / Т. С. Осташко // Український історичний журнал ізали— УІЖ) — 1998. — № 3 - О 34.
- ^4. 1SA30 України. — ф. 2581 —оп. 1—спр 208 —арк 17
- ^= Зтпя Рада — Київ. — 1918. — 11 квітня.
- ^5. Зародження — 1918. — 11 травня.
- T 3 м - е і праці// Нова Рада. — 1918. — № 68. — 25-13 (квітня) — С. 2.
- ^а Оігрій В До всіх видавців, видавничих товариств і приватних громадян / В. Старий // Нова Рада. — 1918. — № 70. — 28 (15) квітня. — О 4.
- ^І.Зинниченко В. Відродження нації / В. Винниченко. — К., Відень, 1920. — Ч.3. — С. 23.
- візовий В С. Поділля в період Гетьманату (1918 р.): навчально-методичний посібник / В. С. Лозовий. — Кам'янець-Подільський: Медобори ТІІМошак МІ), 2007. — С. 7.
- ГТ ЦДАВО України. — ф. 1793. — оп. 1. — спр. 7. — арк. 126.
22. "гтьман П. Скоропадський. Українська культурна праця за Гетьманщини 1918 р. // Державницька думка: кварталник / Гетьман П. Скоропадський — Філадельфія: Видавництво "Державницька думка", 1951. — 4.4. — С. 27-34.
3. Мшла Т. Шевченка // Відродження. — 1918. — № 52. — 7(19) червня. — С. 5.
- 3? ІЛБЩОМЛЕННЯ // Відродження. — 1918. — № 51. — 31 (18)травня. — С. 5.
- 25 Пакова Є. В. Володимир Науменко (1852-1919 рр.) / Є. В. Пайкова// УІЖ. — 1998. - 1 * 6 - С. 99.
- 2Є нептут рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. — ф. 11. — № 193.
- Z-. і»чиенко Е. М. Національно-культурне життя в Україні (1917-1920 рр.) / Е. М. Кучменко. — К: Знання, 1999. — С. 10.
22. ЦЭАВО України. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 45-45 зв.
- 2S. Нариси історії Української революції 1917-1921 років: у 2 кн. / [Г. В. Боряк, В. Ф. Верстюк, С. В. Кульчицький, В. М. Литвин та ін.; гол. Р. А. Смілій]; Ін-т іст. Укр. НАН Укр. — К.: НВП Видавництво "Наукова думка" НАН України", 2011. — Кн. 1. [В. І. Головченко, Г. Г. Єфіменко, S. 3. Кульчицький, С. І. Лупандін та ін.; кер. О. Д. Бойко, В. Ф. Верстюк]. — О 318.
- ЭС «порядкування могили Шевченка // Нова Рада. — 1918. — № 99. — 13 червня (31 травня). — С. 3.
- St.Відозва Упорядкування могили Т. Г. Шевченка // Вільний голос. — 1918. — 3 липня,
- зг Держархів Черкаської області.—Ф. 136.—Оп. 1.—Спр. 5.—Арк. 30-30 зв.
23. Звернення уповноваженого Київської губернської земської управи по догляду за могилою Т. Шевченка В. Короліва-Старого до всіх урядових с громадських установ УНР щодо впорядкування могили Великого Кобзаря, м. Київ (квітень 1918 р. // Охорона пам'яток історії і культури в і^атні(1917-1919 рр.): зб. докум. і матер. /авт.-упорядн.: О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, Г. Я. Рудий / [відп. ред. В. О. Горбик]. — К : НАН України. fe-тісторії України, 2008. — С. 153-155.
34. НЕ могилу Т. Г Шевченка // Село. — Кам'янець-Подільський — 1918. — № 18. — 21 червня. — С. 12.
35. НЕ улаштування мстили Шевченка // Відродження. — 1918. — № 77. — 3 липня (20 червня). — С. 3.
- 3E. Зісті з краю. Могила Шевченка // Нова Рада. — 1918 — № 96. — 9 червня (27 травня) — С. 3.
- 3C.Тертви на впорядкування могили Шевченка // Село. — Кам'янець-Подільський. — 1918. — № 19. — 24 червня. — С. 15.
- JBLЖертви на впорядкування могили Т. Г Шевченка // Село. — Кам'янець-Подільський. — 1918. — № 28-29. — 28 серпня. — С. 29.
- 3e.Кртви на впорядкування могили Тараса Шевченка складені вчителями-курсистами Балтського повіту // Село. — Кам'янець-Подільський — ЯІЗ. — NB 32-33. — 7 вересня. — С. 27.
- 4C редакції "Село" надіслані жертви на впорядкування могили Т. Г. Шевченка від таких осіб: // Село. — Кам'янець-Подільський — 1918. — 1E40-41. — Вересень. — С. 23.
- 4_. До редакції "Село" надіслані жертви на впорядкування могили Т. Г. Шевченка від таких осіб: // Село. — Кам'янець-Подільський — 1918. — №43-47. — Вересень. — С. 28.
- «.Дописи, м. Вінниця // Нова Рада. — 1918. — № 116. — 17 (4) липня. — С. 4.
43. гге поправку могили Шевченка // Відродження. — 1918. — Ч. 149. — 2 жовтня. — С. 4.
- 4*.!ег,еграми. На поправку могили Шевченка. // Нова Рада. — 1918. — № 177. — 2 жовтня (19 вересня). — С. 3.
45. Ка могилу Т. Шевченка // Нова Рада. — 1918. — № 121. — 23 (10) липня. — С. 3.
- «5. З^айнський клуб у Києві // Нова Рада. — 1918. — № 105. — 21 (8) червня. — С. 1.
- ^..Подорож на Шевченкову могилу // Нова Рада. — 1918. — № 117. — 18 (5) липня. — С. 3.
- Подорож на могилу Т. Шевченка // Нова Рада — 1918. — № 123. — 25 (12) липня. — С. 2.
- €€. Еаскурсія Баришпільської гімназії // Відродження. — 1918. — № 64. — 16 (3) червня. — О 3.
- =С Записи. Боришполе// Нова Рада. — 1918. — № 103. — 19 (6) червня — С. 4.
- 5^ Чекаленко. С. Щоденник 1919-1920 рр. / Є. Чихоленко. — К- Нью-Йорк: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. — С. 44.
- 3E. Сірава з могилою Т Шевченка // Відродження. — 1918. — Ч. 150. — 3 жовтня. — С. 6-7.
53. З^етдження. — 1918. — 19 жовтня (3 листопада).

The article highlights the efforts of state and county agencies to organize the grave of Taras Shevchenko, making it one of the main places of memory and use Ukrainian in a political struggle.

Key words: *T. Shevchenko grave, a place of memory, P. Skoropadsky, S. Petliura, ordering of graves, Kyiv provincial rural council, commission, tour.*